

LARIN PARASKEN POETIIKKA

*Filosofian tohtori Senni Timonen on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkistossa työskentelevä erikoistutkija. Hän sai vuoden 2004 kirjallisuuden Karjala-palkinnon toukokuussa ilmestyneestä väitöskirjastaan **Minä, tila, tunne Näkökulmia kalevalamittaiseen kansanlyriikkaan**.*

*Väitöskirjassa on 74 Larin Parasken runoutta käsittelevää sivua. Oheisessa kirjoituksessa on noin kolmasosa tuosta aineistosta. Senni Timonen ja väitöskirjan painattamisen kustantanut **Suomalaisen Kirjallisuuden Seura** ovat antaneet Vaskelan Sukuseura ry:lle luvan sen julkaisemiseen. Mukana ovat väitöskirjan 5. luvun **Larin Parasken poetiikka** alaotsikoiden "Yhteistyö" ja "Aineisto" tekstit kokonaisuudessaan, alaotsikosta "Teoria" sen jakso "Kuuntelu" sekä alaotsikko "Laulava minä". Lähdeviitteet on jätetty pois. Niitä oli noilla sivuilla runsaasti yli 200 kappaletta. Oheisesta kirjoituksesta puuttuvat väitöskirjan "Teoria"-alaotsikon jaksot "Säe", "Laji", "Sävelmä" ja "Muuntelu" sekä sen alaotsikoiden "Käytäntö" ja "Esitys" tekstit.*

Eräässä "Kuuntelun" viitteeselvityksessä kerrotaan henkilöistä, joilta Paraske oli kuullut esittämiään lauluja. Sellaisia vaskeloisia, joiden nimiä ei mainita "Metsäpirtin Vaskelan kalevalaisten runonlaulajien ja tietäjien muistomerkissä" ovat mm. "Anttilan Palaka", "Ikka-Pekon Natalia", "Larin Matro", "Kaurila", "Rikun Paraske", "Pitkälän Liisa", "Pitkälän Jaakko" ja "Pitkälän Palaka". Heiltä ei liene nimellään tunnettuja runotallenteita.

Lähemmin Larin Parasken ja yleensäkin kalevalaiseen kansanlyriikkaamme tutustuvien on paras hankkia Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjamyymälästä tieto- ja lähdeoteokseen koko väitöskirja. Sen aineisto on laaja: Pohjois-Karjalan lyriikkaa 1 200, Larin Parasken lyriikkaa 500 ja Keski-Inkerin lyriikkaa 1 200 tekstiä. Lisäksi Senni Timonen tekee vertailuja siperialaisten mansinaisten omaelämäkerrallisiin lauluihin. Väitöskirjassa on 580 sivua.

Sukuseuramme lausuu lämpimät kiitokset Senni Timoselle ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle. Mauno Vaski

Yhteistyö

Larin Paraske (1833/1834-1904) oli kahden maan kansalainen. Toiseen hän syntyi: Venäjän valtakuntaan, Pohjois-Inkerin Lempaalan Mäkien kylään, maaorjuudeksi kutsuttuun aikaan. Toiseen hänet kaksikymmenvuotiaana naitiin: Suomen suuriruhtinaskuntaan, Karjalan kannakselle, Sakkolan, myöhemmin Metsäpirtin Vaskelaan, köyhään, mutta vähän vapaampaan lahjoitusmaiden aikaan. Itse asiassa Larin Paraske oli jo alkuaan molempien kylien perillinen, sillä hänen äitinsä oli puolestaan Vaskelasta Mäkien kylään naitu. Nämä avioliitot eivät tähän aikaan olleet sattumia vaan yleistä käytäntöä, ja jo ne osoittavat, että dramaattista eroa näiden kahden maailman välillä ei ollut. Rajat on vedetty myöhemmin. Kumpaakin kotikylää asuttivat inkeroiset. He kuuluivat samaan inkeroisten itäiseen ryhmään, joka eli Itä-Kannaksen ja Pohjois-Inkerin muutamassa kymmenessä kylässä molemmin puolin rajaa. 1800-luvulla heidän kielensä oli sekä puheessa että laulussa niin sulautunut Itä-Kannaksen luterilaisten kielimuotoihin, lähinnä savakkomurteisiin, että tunnettujen dokumenttien perusteella alueen inkeroismurteesta ei voida tehdä päätelmiä. Mutta heidän runolaulunsa säilyi pitempään kuin luterilaisten. Parasken lapsuudessa ja parhaassaiässä vanha runo oli yhä elävää kulttuuria, joka vasta 1800-luvun loppua kohti alkoi väistyä uuden ajan tieltä.

Vaikka Larin Paraske on näiden seutujen laulajista tunnetuin ja häneltä kirjoitettuja runoja on julkaistu niin tieteellisenä kokonaiseditiona kuin valikoiminakin, hänen taustanaan niin Mäkien kylässä kuin Vaskelassa on kymmenien, ehkä satojen laulajien joukko. Heidän piirissään hänen laulunlahjansa, meidän näkökulmastamme niin poikkeukselliset, luultavasti edustivat aivan luonnollista variaatiota. Kysymyksessä oli nimittäin ylipäänsä pitkälle kehittynyt laulukulttuuri. Larin Paraske sattui valikoitumaan sen edustajaksi kirjallisen kulttuurin piirissä. Vasta siihen törmättyään hän kohtasi oudon maailman: todellisen toiseuden.

Larin Parasken tunnettuudesta huolimatta hänen runojaan on tutkittu suhteellisen vähän. Syynä oli 1900-luvun alkupuolella se, ettei kansanrunoutentutkimuksessa vallinnut maantieteellis-historiallinen paradigma arvostanut yksilön mielenmaisemaa. Vaikka ymmärrettiin Parasken välittämän aineiston kiistaton kvantitatiivinen arvo, sen kvalitatiivinen erikoisluonne ja tutkimusmahdollisuudet sen omilla ehdoilla ovat alkaneet kiinnostaa vasta 1960-luvulta lähtien. Nykypäivän runontutkimuksen kannalta merkittävintä Larin Paraskessa on se, että häntä on haastateltu poikkeuksellisen perusteellisesti ja kertautuvasti. Laulajaperspektiivistä arvioiden häneltä tallennetut tarkkaan lukien runsaat 2 000 tekstiä on suurin aineisto, mitä kalevalamittaisesta runoudesta on Suomessa olemassa. Miten on ylipäänsä mahdollista tällaisen aineiston syntyä 1800-luvulla, aikana, jolloin kerääjillä oli tapana kiiruhtaa pitäjästä toiseen ja koota mahdollisimman laajoilta alueilta runoja?

Ensimmäinen edellytys oli se, että sekä Larin Parasken runojen pääasiallisella tallentajalla Ad. Neoviuksella että laulajalla itsellään oli runotyöhön sekä mahdollisuus että motivaatio. Adolf Neovius (1858-1913) oli vakaumuksellinen fennomaani ja intohimoinen Suomen historian lähteiden kerääjä ja tutkija. Kansanrunoudesta hän löysi, aivan viereltään, dokumenteista elävimmän. Ensimmäisessä työpaikassaan Sakkolan apupappina hän alkoi kerätä runoja pian asettuaan, vuonna 1885. Paraske puolestaan oli etevä laulaja, jonka maine ennen pitkää kiiri kerääjän korviin. Lapsesta asti Paraske oli myös nähnyt runonkeruutilanteita ja laulanut niissä itsekkin: August Ahlqvistille ja K. A. Slöörille 1854, Theodor Schvindille 1876 ja aikakauden huomattavimmalle kerääjälle A. A. Boreniukselle 1877. Neoviuksen aikaan 1880-luvulla hän tarvitsi kipeästi rahaa, koska hänen taloutensa oli heikentynyt. Kotimökkiä uhkasi alinomaa pakkohuutokauppa. Keväällä 1887 Paraske löysi laulannasta uuden tulolähteen.

Larin Paraske itse piti A. A. Boreniuksen (1846-1931) ansiona sitä, että Neovius hänet huomasi. Vaikka näin ei suoranaisesti ollut asianlaite, Boreniuksen tuki oli Neoviuksen työssä ratkaiseva. He olivat vanhastaan ystäviä. Boreniuksen kirje Neoviukselle 3.12.1885 on oivallinen esimerkki runonkeruun oppitunnista. "Hauska kuulla runon-keräyksistäsi", hän aloittaa, muistelee Vaskelassa tapaamaansa Nasto-nimistä laulajaa ja ehdottaa tämän runovarojen keruuta "täydellisesti". Huomionarvoista on, vaikka Borenius ei muistakaan Paraskea, että tässä on ilmaistu laulajan repertuaarin kokonaiskeruun ohjelma. Lause jatkuu:

ja sen lisäksi kaikkien muidenkin, sillä vaikka kaikki laulavat samoja runoja niin ne poikkeavat yksityisyyksien puolesta, joista yksi on säilynyt yhdellä, toinen toisella, niin kuin myöhemmin tutkiessaan näkee, ja aina olen katunut jos olen jättänyt jotakin kirjaan panematta, sillä nekin runot, jotka näyttävät turmeltuneilta ovat usein tärkeitä edellisten keräysten määrittämiseksi. Se seikka että minä tahi joku muu olen saman runon ennen kirjaan pannut ei myöskään haittaa, sillä suuri etu on että samasta runosta useita kirjaanpanoja on käytettävissä, koska kaikki kohdat eivät yleensä yhdellä laulamisella tule täydelliseksi ja helposti tapahtuu kuulo- ja kirjoitusvirheitä, joita usean kirjaanpanon avulla käy korjaaminen. joka laulajalta kysyisin keltä hän minikin laulun on kuullut, ja siitä selvän saatua siite keltä hänen mainitsemansa henki sen lieenee saanut jne, kuinka vanha nykyinen laulaja on (nimen olen aina pannut kirjaan ja päivämäärän), milloin edelliset ovat kuolleet ja minkä ikäisinä y.m. mitä laulajista kerrotaan. Sen ohessa tiedustelisin milloin kussakin paikassa ennen on laulattajia kulkenut ja minkä näköiset, ketkä heille ovat laulaneet (jämikä lieenee laulettu). Kaikki semmoiset tiedot ovat erinomaisen tärkeitä edellisten keräysten määrittämiseksi ja runojen levenemishistorian valaisemiseksi. Sakkolasta ne puuttuvat täydellisesti, niin että tekisit suuren työn, jos ottaisit ne kerätäksesi. Paras tietysti on niitä kirjaan pannessa niin paljon kuin mahdollista käyttää laulajan omia sanoja.

Pitkässä välihuomautuksessaan Borenius vielä tähdentää, ettei kannata uskoa laulajia, jos he muistavat jonkin runon jo toiselle kerääjälle laulaneensa.

Opetus meni perille. Muutamaa vuotta myöhemmin Neovius kertoo, miten hän toteutti Boreniuksen ohjeita:

Ystävältä A. Boreniukselta sain heti alussa pari hyvää neuvoa, joita olen noudattanut niin tarkoin kuin

suinkin. Runot olen aina koettanut kirjoittaa aivan niin kuin ne ovat luetut kansallismurteella. Suuren joukon runoja olen laulattamalla vertaillut jonka kautta ei ainoastaan ole restituerattu vanha täydellinen runomitta, vaan myöskin on sen kautta virheelliset ja epätäydelliset sanan muodot saatu näkyviin. Kirjall. Seuralle lähettämässäni kokodmassa ovat eri sanojen muodot merkatut sekä luku- että laulutavan mukaan. Toinen hyvä neuvo yllä mainitusta taitavasta ja ahkerasta runon keräilijästä on: älä edellytä mitään vaan pane kirjaan kaikki aivan niin kuin laulajat laulavat ja "vaikka kaikki laulavat samoja runoja niin ne poikkeavat yksitysseikkojen puolesta, joista yksi on säilynyt yhellä, toinen toisella..."

Näitä sääntöjä, Neovius jatkaa, hän on voimiensa mukaan yrittänyt seurata sekä ottaa oppia Boreniuksen tarkkuudesta seuratessaan vierestä tämän kenttätöskentelyä. Verratessaan ensimmäisiä muistiinpanojaan myöhempiinsä hän huomaa alkuaikoina paljonkin erehtyneensä etenkin murteen merkinnässä.

Boreniuksen ohjeet ja Neoviuksen sovellus niistä ovat kiinnostavia jo yhtenä dokumenttina 1880-luvun runonkeruun periaatteista; näitä ei ilmeisesti kyetty sopimaan joka suhteessa yhteneviksi, vaan keskustelu niistä oli koko ajan käynnissä. Ohjeet, joita Neovius seurasi erityisen huolellisesti, ovat 1) täydellisten repertuaarien keruu, 2) laulajan oman kielen huolellinen säilyttäminen, 3) tekstien kirjoittaminen sekä sanelun että laulun mukaan, 4) henkilötietojen ja 5) oppimestareiden kirjaaminen. Ohjelauseiden taustana on kehkeytyvän maantieteellis-historiallisen tutkimussuunnan päämäärä, "runojen levenemishistorian valaiseminen". Joissakin kohdin erottuu jokin muutakin ennakoiva välähdys: repertuaarit! omat sanat!

Tässä yhteydessä on keskeistä se, että kysymyksessä on Adolf Neoviuksen ja Larin Parasken yhteistyön resepti. Vaikka Neovius keräsi runoja muiltakin, nimenomaan Larin Parasken kanssa työskennellessään hän toteutti yhden laulajan kaikkien "runovarojen" keruun äärimmäisessä muodossaan, niin äärimmäisessä, ettei edes Borenius itse vastaavaan ryhtynyt.

Laulajat alkoivat tulla Neoviuksen luokse, tämä kertoo, "osittain kutsusta, osittain itsestään kun he ovat olleet rahapulassa. Sillä parissa kolmessa tunnissa on taitava laulaja saanut yhtä monta ruplaa". Larin Paraske tuli ensi kerran kutsumatta 23.5.1887, saattamaan naapuriaan. Kun Neovius kuuli mistä kylästä vieras oli, hän kysyi, olisiko Paraske-niminen laulaja tuttu. "Vieläkö minua tunnetaan; minähän se olen oikein se laulaja", sanoi vieras huvittuneena. Hän lauloi heti pari vuorokautta läpeensä. Ensimmäisissä muistiinpanoissa ja lähivuosina muissakin Neovius kirjaa hänen nimekseen Paraske Nikitin isän Nikitan nimen mukaan. Tästä hetkestä alkoi seitsemän vuoden yhteistyö. Sen kulku on mahdollista hahmottaa pääkohdittain, osittain säilyneiden päiväysten nojalla, tästä toukokuun päivästä 1887 toukokuuhun 1894.

Työ jakautuu kahteen vaiheeseen. Ensimmäinen oli Sakkolan aika 1887-1889. Näihin vuosiin osuivat ne Boreniuksen antamat käytännön oppitunnit, joihin Neovius viittaa. Boreniuksen kokoelmista käy ilmi, että hän oli Metsäpirtissä Neoviuksen luona vierailulla ja runonkeruussa ainakin neljästi: kesäkuussa 1887, tammimaaliskuussa 1888, maaliskuussa 1889 ja syyskuussa 1889.

Vuonna 1887 Neoviuksen ja Parasken tehokkaimmat päivät osuivat elosyyskuun vaihteeseen. Paraske asui viisi päivää pappilassa. Hänen lähtiessään 4.9. Neovius kirjoitti päiväkirjaansa, että "sångerskan Paraske Nikitin" oli laulanut näinä päivinä sata runoa. Jo ensi hetkestä asti Neovius oli havainnut hyväksi yhteistyömetodiksi elämisen saman katon alla. Vastaava periodi toteutui runomustiinpanojen mukaan seuraavana keväänä, 31.5.1.6.1888, Parasken jäätyä leskeksi. Tammikuun 2. päivänä 1889 Neovius kirjoitti Kaarle Krohnille, että Paraske on laulanut enemmän kuin kukaan muu, "ja paljo sillä viel on päässä, kunhan vaan osajaisi onkia niitä pois sieltä". Ruplan tuntipalkka oli Parasken laulajankyvyillä suhteellisen helposti saavutettu, mutta hänen oloissaan valtaisa ansio. Se vaikutti ratkaisevasti hänen elämäänsä. "Parasken runotaito on kahdesti estänyt hänen maatilansa tulemasta vallesmannin pakkohuutokauppaamisen alle", kertoo Neovius 3.7.1889.

Syksyllä 1889 Neovius muutti perheineen Porvooseen, jossa hän alkoi työskennellä piispa C. H. Alopauksen sihteerinä. Syyskuussa hän haastatteli Larin Paraskea viimeistä kertaa. Jäähyväisiksi

Paraske itki: *Mihis mie nyt viereksentelen, kuhus mie nyt suurinna suntakaamusin? Työ heittelette miu nyt ikuikäväisille, jättelette miu tukiturvattomaks, aniarvottomaks --*. Hän siis teittellee Neoviususta, mutta toisaalta käyttää hänestä lähiomaissuhteeseen liittyvää itkuvärsikieltä (*ikuikäväiset, tukiturvaton*). Neoviuksen kommentti puolestaan osoittaa, miten yhteiseksi hän koki työn. "Parasken ja minun viimeinen virsi Sakkulassa 3.9.1889."

Runonkeruu Sakkolan aikana ei ollut yksinomaan positiivista. Sekä Neovius että Paraske vaaransivat asemansa yhteisöissään tehdessään tätä työtä. Neovius kertoo Parasken kokemuksesta: "'Tässä minä laulan pääni poikki' on moni runolaulaja sanonut kun hän on lopettanut laulamasta. Ja sillä uhkauksella on minun paras laulajani Paraskeita usein uhattu ehkä naapurien kateudesta [voisi olettaa: kiihkomielisimmältä paikalliselta luterilaistaholta] että hän muka tulisi lailliseen edesvastaukseen runons tähden." Toisessa yhteydessä hän täsmentää, että laulutaitoa pidetään nykyään halpana, jopa syntisenä, ja siksi laulattaminen käy usein vaikeaksi, "ja tästä syystä on moni laulaja kieltänyt minnuu virkkamasta jott heä oo laulantu; toisinaa luullaa, jott Ruotsis ja Helsingiss virketää laulajiin nimet ja jott es'valta siit mannoittaa heiät kärejää, ku hyö käyttää niin joutavii lörpötyksiä".

Arvostelulta ei säästynyt Neoviuskaan. Luterilaisen papin keskittyminen ortodoksien kansankulttuuriin ei miellyttänyt kaikkia. "Ympäristön tuomio" ja "kiihkouskovaisten ahdistelu" vaikeuttivat hänen työtään. Hänen toiminnastaan jopa valitettiin tuomiokapituliin. Viralliset syytökset liittyivät rakkauden opin väärään tulkintaan ja papinkirjamerkintöjen puutteellisuuksiin, mutta viitattiin myös siihen, että Neoviuksen käytös oli muutenkin herättänyt pahennusta. Eräs talonpoika kirjoitti hänelle ehkä yleisemminkin arvion kuin omansa:

Muuta ei meillä ollut eri mieltä kuin niistä maailman runoista, joita kokositte tämän maailman lapsilta. Minä en ymmärtänyt teitä. Vaan ajattelin ja tutkin pyhää raamattua jumalan sanaa, onko Prophetat, onko Apostolit, onko Jesus Kristus, joka käski itsestänsä oppia, ovatko he näitä maailman lauluja kokeilleet. Ajattelin Papin tehtäväksi piisaavan täällä Sakkolassa, mitä Johanneskastaja sormellansa osoitti, Katso Jumalan karitsa, joka pois ottaa j.n.e.

Porvooseen muutettuaan Neovius alkoi suunnitella Larin Parasken jatkohaastattelua. Asiaan ilmeisesti vaikutti olennaisesti Parasken taloudellinen ahdinko. Hän turvautui Neoviukseseen, halusi itse tulla. Joka tapauksessa järjestely perusteltiin runonkeruulla. Neovius kirjoitti Kaarle Krohnille jo 7.10.1889: "Hän sanoi minulle lähteissäni, että häärunot ovat enimmäksi osaksi jääneet häneltä laulamatta." Vuoden 1891 alussa Paraske oli Porvoossa; ensimmäiset runomuisiinpanot siellä on tehty 30. tammikuuta.

Paraske eli Porvoossa tammikuusta 1891 kesäkuuhun 1894. Vain kesän 1892 hän oli kotonaan Vaskelassa.

Paraske oleskeli jonkun verran myös Helsingissä. Siellä hänen tiedetään julkisesti esiintyneen kahdesti. Hän lauloi Kotikielen Seuran vuosijuhlissa 14.3.1891 (aiemmin luultiin, että kysymyksessä oli Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokous; vasta nyt paikka on selvinnyt). Idea oli ilmeisesti Neoviuksen. Hän jännitti Parasken puolesta, oli huolissaan "jälestlaulajan" hankkimisesta, vakuutti itse olevansa tehtävään kykenemätön ja ehdotti säestykseksi pianonsoittoa. Hän lupasi ottaa mukaan kaikki Parasken runot, tietoja hänen elämästään, kaksi valokuvaa ja esiintymispuvun. "Kun tulen Helsinkiin ehkä saisi koettaa sillä tavoin harjoittaa P[araskea] niin ettei Paraske tee fiasco." Vastauskirjeessään 11.3.1891 Kaarle Krohn vakuutti, että "jälestlaulajan" hankkiminen ei ole hankalaa, kortteerin hankkiminen sen sijaan on, ainakin hänen luonaan. Kuvauksia tilanteesta ei ole löytynyt, eikä ole tietoa edes siitä, mitä Paraske lauloi. Hänen toinen esiintymisensä tapahtui pari vuotta myöhemmin Viipurilaisen osakunnan järjestämässä iltamissa Seurahuoneella 13.11.1893. Ohjelmassa oli kuvaelmasarja Karjalan historiasta. Avausjaksossa "Karjalainen koti" Larin Paraske esitti emäntää, tällä kertaa laulamatta. Musiikkina oli Jean Sibeliuksen itsensä johtamana Karelia-sarja. Sitä tosin tuskin kuului, taputus ja huuto oli niin valtaisa.

Näinä vuosina Neovius kirjoitti muistiin suuren osan Parasken runoista, esimerkiksi paljon häärunoja. Helsingissä Paraskea haastatteli myös Vihtori Alava, joka pikakirjoitti vuosina 1891 ja 1893 häneltä n. 100 runoa ja laajan hääkuvauksen. Kansatieteilijä Theodor Schvindt sai Paraskelta arvokasta tietoa

karjalaisten naisten ompelukuvioista teokseensa *Suomalaisia koristeita* (1895).

Neoviuksen keruumetodi oli alusta alkaen puolikirjallinen. Hän kertoo siitä seuraavasti: " vähitellen sain kokoon Kalevalan, Kantelettaren, loitsurunojen, sananlaskujen ja arvoituksien tekstit verrattuina Parasken laulun mukaan siten, että minä luin kunnes tuli joku säe, joka oli Paraskelle tunnettu ja sitten hän lausui, miten hän oli sen kuullut ja missä yhteydessä". Menetelmä tekee ymmärrettäväksi Parasken oudontuntuisen lauseen: "En muista päältä-pahkain (af sig sjelf), ennenkuin kirjasta kysyy".

"Luin Kalevalan hänelle alusta loppuun asti", Neovius totesi myöhemmin. Tämä toteutui ehkä systemaattisimmin kesällä 1891. Neljässä kuukaudessa käytiin läpi koko Kalevala. Paraske kuunteli, ja luetut säkeet muistuttivat hänelle mieleen jonkin hänen osaamansa laulun, joka saman tien kirjoitettiin muistiin. Kyseinen menetelmä oli ollut enemmän tai vähemmän kerääjien käytössä Kalevalan ilmestymisestä lähtien, mutta dokumenttiaineistot siitä puuttuvat. Tässä tapauksessa Lönnrotin ja laulajan dialogi tietyltä jaksolta on seurattavissa Neoviuksen konsepteissa, joissa jokaisen Parasken esittämän runon kohdalla on viite Paraskelle luettuun Kalevalan kohtaan. Näiden konseptien avulla sadat lähemmin ajoittamattomat Parasken runot paikantuvat juuri kesän 1891 Kalevala-kontekstiin, reagoineiksi tiettyihin, tunnistettaviin Kalevalan säkeisiin. Työn luonne näkyy hyvin vaikkapa heinäkuun 23. päivän muistiinpanoissa. Neovius luki Kalevalan runot 264, Lemminkäis- ja Kullervo-jaksot, ja sai Paraskelta yhteensä 63 runotekstiä. Esimerkiksi Lemminkäisjakson "vastineet" ovat luonnollisesti lyhyempiä assosiaatioita, koska itse runo oli Parasken ympäristössä tuntematon. Menetelmästä johtuen Parasken tuntematkin pitkät eepiset runot jäivät paikoin katkelmallisiksi. Kullervo-runo on pirstaloitunut kolmeksi tekstiksi. Näin koko kesällä 1891 kerätty, osin hyvin hajanaiselta vaikuttava aineisto asettuu ymmärrettäväksi vasta keruumenetelmän ja alkuperäisen käsikirjoituksen valossa.

Vuoden 1891 lopulla Yrjö Hirn ja Jean Sibelius vierailivat Porvoossa kuuntelemassa Paraskea. Tämä esitti itkuvirsiä, varmasti myös runoja. Hirn muisteli myöhemmin: "Meidän molempienhuomio kiintyi siihen lämpöön, millä pappi puhui kansanrunouden tutkimuksistaan. Mutta ennen kaikkea meihin vaikutti syvästi vanhan naisen laulutavan välitön draamallisuus ja hänen täydellinen eläytymisensä itkuvirsiinsä." Sibelius teki muistiinpanoja; ne ovat kadonneet. Jotakin tapahtuman vaikutuksista voi olla kuultavissa esimerkiksi hänen Kullervossaan.

Vuodelta 1892 ei muistiinpanoja ole paljon. Ehkä Neovius ei enää vaivautunut kirjaamaan päivämääriä tai hän alkoi tehdä Parasken kanssa korjauksia ja lisäyksiä vanhoihin muistiinpanoihin. Näiden myötä tihentyi Neoviuksen muistiinpanojen paikoin ongelmallinen kerroksellisuus. Kuten sanottu, Neovius pyysi Paraskea myös laulamaan runoja. Useimmiten tämä näyttää tapahtuneen heti lausumisen perään, mutta on merkkejä siitäkin, että hän laulatti Paraskea myös myöhemmin, toistamiseen, kirjoitettuaan runot puhtaaksi, ja teki nämä viimeiset muutokset puhtaaksikirjoitetun muistiinpanon päälle. On paikoin mahdoton tietää, onko muutokset tehty heti sanelun jälkeen laulaessa vai myöhemmin tekstiä tarkistettaessa, Parasken uudelleen laulaessa tai sanellessa. Paikoin on myös hankala hahmottaa saneltu ja laulettu teksti täsmällisesti erillisinä kokonaisuuksina. Samat ongelmat, vielä mittavampina, liittyvät Boreniuksen monikerroksisiin muistiinpanoihin. Näiden purkaminen alkuperäisiin versioihin on tutkimustehtävä sinänsä.

Vuoden 1893 alusta lähtien Neovius alkoi toimittaa Larin Parasken runojen julkaisua tarkistaen ja korjaten tekstejä vielä tässä vaiheessa Parasken kanssa. Loppuvuodesta 1893 ilmestyi Werner Söderströmin kustantamana vihkonen *Parasken runot*. Se sisältää 59 runoa. Nämä on järjestetty Kalevalan kehikseen siten, että Parasken "vastineet", tai itse asiassa usein etäiset alluusiot, eepoksen neljälle ensimmäiselle laululle on julkaistu Kalevalan järjestystä myötäillen. Kirja siis vastaa rakenteeltaan kesän 1891 Kalevala-keruun ideaa, vaikka tekstit eivät olekaan identtisiä. Teoksen laajahko kommentaari käsittelee sanastoa ja laulutapoja. Kirjan toimitustapa pikkutarkkuus, Kalevalajärjestys ja detaljivirheiden paljous sammutti kustantajan mielenkiinnon. Julkaisuhanke, jonka jatkosta oli Werner Söderströmin kanssa alustavasti sovittu, loppui alkuunsa. Tämä oli Neoviukselle suuri pettymys. Hän kuitenkin jatkoi vielä alkuvuoden 1894 muistiinpanojen tekemistä. Kesäksi 1894 Paraske matkusti kotiinsa Vaskelaan. Vaikka hän vielä useaan otteeseen oleskeli lyhyempiä aikoja Porvoossa, päivätyt muistiinpanot päättyivät toukokuussa 1894.

Neoviuksen suunnitteleman Paraske-edition kokonaislinja ei ole ensimmäisen vihkon perusteella ymmärrettävissä. Informatiivisempi on pariliuskainen hahmotelma, joka on ilmeisesti laadittu myöhemmin, sillä siinä puhutaan yksiosaisesta teoksesta "Larin Parasken laulamien virret". Muitakin otsikoita Neovius luonnosteli: "Sepän Kantele", "Sepän Paraskein soitto", "Larin Paraskein peritty runous". Kysymyksessä on määrätietoinen esitys, jossa Neovius ottaa runojen lisäksi huomioon Parasken elämän, puhekielen, sävelmät, omat lajinimitykset sekä hänen sanelemiensa laulamiensa runojen erot, ja tämän kaiken taustaksi on tarkoitettu luonnehtia koko alueen laulutapoja, runoja, kansantapoja, nimistöä ja esineistöä. 1890-luvulla ilmestyessään tällainen teos olisi ollut avantgardistinen. Ehkäpä vielä nytkin?

Neoviuksen keruu- ja julkaisuintressi ei enää jatkunut kansanrunouden kentällä. Hän näyttää haaveilleen SKVR:n toimitustyöstä Etelä-Karjalan runojen osalta, jota tehtävää Kaarle Krohn hänelle lupailikin. Se kuitenkin annettiin Väinö Salmiselle. Yksi syy Neoviuksen syrjäytymiseen oli ilmeisesti Paraske-edition epäonnistuminen, toinen se, että Boreniuksen siirryttyä pois folkloristiikasta Neovius näyttää jääneen runoharrastuksineen yksin. Hänen näkökulmansa keruuseen ja runouteen kehittyi vähitellen niin omaperäiseksi, ettei hän enää 1890-luvulla löytänyt tutkijapiireistä tukijoita sen enempää kuin keskustelukumppaneitakaan. Jälkikäteen katsoen sekä hänen keruutyönsä keskitykset että hänen ajatuksensa Parasken runoudesta ja suunnitelmansa sen julkaisemiseksi osoittavat, että niin harrastelija kuin olikin hän oivalsi, huomattavasti aikaisemmin kuin ammattitutkijat, yksilön aseman ja kansanomaisen poetiikan merkityksen runon elämässä.

Aineisto

Suomalaisen runonkeruun historiassa Neoviuksen Paraske-keruu oli ainutlaatuinen hanke, luonteeltaan ja mittasuhteiltaan verrattavissa vain Samuli Paulaharjun myöhempään vienankarjalaisen Anni Lehtosen perinteen keruuseen tai nykyaikaisiin yhden laulajan syvähaastatteluihin. Kalevalamittaisten runotekstien määrässä ei yksikään suomalais-karjalainen laulaja-aineisto ole verrattavissa Paraskelta kirjoitettuun.

Kysymyksessä on omalla laillaan hyvin "tiheä aineisto". "Tiheyden" ymmärrän tässä Lauri Hongon esittämin kriteerein: kysymyksessä on aineisto, joka toimii jokaista tavuaan myöten "luonnollisena", "todellisena" traditiosysteeminä. Tiheyttä ei luo pelkkä määrä, vaan myös keskitys yksilöön tai yhteisöön tai paikkaan, jossa asiat ja ihmiset todella vaikuttavat toisiinsa. Aineiston pitäisi myös olla yhteismitallista esimerkiksi samat runot moneen kertaan dokumentoituina. Tiheys toteutuu puhtaimmin yhden ihmisen repertuaarissa, koska siinä aineiston kuuluminen samaan systeemiin on varmaa. Honko kehittää loogisuuden ideaaliaan ehkä liian pitkälle esimerkiksi sanoessaan, että "yksissä aivoissa" järjestynyt materiaali "takaa koheesion ja logiikan, jonkalaista ei välttämättä useimmista muista aineistoista löydy". Löytyyköhän edes yksistä aivoista?

Vaikka ajattelisikin, ettei "tiheys" tutkimuksessa ole ainoa mahdollinen hyvän aineiston ominaisuus, niin joihinkin lähestymistapoihin ja aineistoihin käsite sopii. Esimerkiksi Paraskelta kerätyt runot todellakin täyttävät niin "tiheyden" kuin ylipäänsä laulajatutkimukseen sopivan aineiston edellytykset. *Parasken runojen* esipuheessa 1893 Neovius ilmoitti Parasken laulamien säkeiden kokonaismääräksi 32 676. Valtaosa runoista oli tuolloin kerätty. Myöhempiä, ilmeisesti lukumäärältään suhteellisen vähäisiä runoja ei ole lisätty tuohon summaan. Erikoista on, että kirjeluonnoksessaan Henrik Schückille 4.4.1896 Neovius arvioi kokonaismääräksi n. 70 000 säettä. Ilmeisesti tähän lukuun on arvioiden sisällytetty myös ne säkeet, jotka Paraske lauloi saneltujen tekstiensä perään ja joiden poikkeamat sanellusta Neovius kirjasi huolellisesti. Joka tapauksessa pyöristetystä luvusta 32 000 on myöhemmin muodostunut Larin Parasken muistinerouden vastaansanomattomin todiste, jonka perusteella hänet on nimetty "suomalaiseksi Mnemosyneksi", muistin jumalattareksi.

Väinö Salminen julkaisi pääosan Parasken runoista *Suomen Kansan Vanhojen Runojen* (SKVR) osana V3 vuonna 1931. Perustekstejä on teoksessa 1343. Nykynäkökulmasta näihin rinnastettavia ovat ne 420 Neoviukselle laulettua versiota, jotka on julkaistu a-teksteinä saneltujen rinnalla olkoon ettei Neovius merkinnyt niitä kokonaisina, vaan ainoastaan niiltä osin kuin ne erosivat sanelluista sekä ne

kymmenet Boreniuksen kirjaamat tekstit, jotka Salminen on upottanut SKVR:n viitteisiin. Nämähän ovat käytännössä uusia esityksiä, jotka eroavat sanelluista muutenkin kuin vain teknisesti. Julkaisemattomia Parasken runoja on arkistosta listattu 239 tekstiä, Neoviuksen alkuperäisistä muistiinpanoista niitä löytyy vielä jonkin verran lisää. Yhteensä Paraskelta muistiinmerkittyjen kalevalamittaisten runotekstien lukumäärä on kaikki tämä huomioon ottaen runsaat 2000. Lisäksi häneltä on kirjoitettu sananlaskuja, arvoituksia, itkuvirsiä, uusimittaisia kansanlauluja sekä laaja häätapakuvaus.

Vaikka lukumääriä ei pitäisikään todisteina Larin Parasken muistineroudesta, ne ovat eittämättömiä dokumentteja hänen ja koko hänen edustamansakulttuurin laulamisen kyvystä. Ne kertovat myös siitä, miten pitkälle Neovius vei yhden laulajan samojen laulujen merkitsemisen. Joitakin runoja Paraskelta on kirjoitettu yli kymmenen kertaa, useita viidestä kymmeneen, hyvin useita kolmesta viiteen. Tämä nostaa Parasken aineiston tieteellistä arvoa, mutta vähentää luonnollisesti hänen "osaamiensa" runojen todellista lukua.

Väinö Salminen arvioi Parasken hallinneen n. 450500 eri runoa. Laskelma perustuu julkaistuun aineistoon. Tekstit jakautuvat Salmisen mukaan lajeittain seuraavasti: kertovia runoja 74 (tekstejä, joihin siis sisältyy runsaasti samojen runojen toisintoja, 225), lyirisiä 186 (tekstejä 481), häälauluja 50 (tekstejä 256), juhla-, tanssi-, työ- ym. lauluja 75 (tekstejä 268), loitsuja 33 (tekstejä 98). Luvut ovat summittaisia, sillä erityisesti häärunoudessa ja lyriikassa on hyvin tulkinnanvaraista se, mitä tarkoitetaan runolla; Salminen puhuukin mieluummin aiheista. Joka tapauksessa arvio antaa viitteen siihen, minkäsuuntainen on toiston ja "muistetun" aineksen suhde.

Legendaarinen säemäärä, runsaat 32 000, sisältää tietysti sekin runsaasti toistuvia säkeitä. Salminen oletti, että toistot pois laskien se voisi olla n. 25 000. Tämäkään lukumäärä ei voi olla täsmällinen, sillä "saman" säkeen tunnistaminen ja "eri" säkeen erottelu on sekin tunnetusti tulkinnanvaraista. Yritin aikoinani mahdollisimman herkästi kuunnella Parasken omia arvoituksia eli sitä, minkä hän itse voisi kokea samaksi säkeeksi ja mikä myös järkeenkäyvästi sellainen olisi, ja näin päästä lähemmäksi hänen perussäemateriaalinsa "todellista" lukumäärää. Ymmärsin säkeen suhteellisen väljästi: sanajärjestyksen tai kielipillillisen rakenteen tai yhderkahdenkaan sanan vaihtelut eivät tehneet minulle säkeestä toista, eivät etenäkään silloin, kun säe on saman runon tai runoaiheen teksteissä samassa paikassa ja merkityksessä. Näin tulkiten säe *kelles vaivain valitan* oli sama kuin *valittelen vaivasein; huoliain huutamaan, kaihojain kantamaan* oli sama kuin *hoia miunki huoliain, kanna miunki kaihojain; käyvässä kylän välillä* oli sama kuin *käyvässä kylän kattu*. Toisaalta luokittelin *allempaan on miu polosen, allempaan on miu mittäi* ja *allempaan on armottoman* eri säkeiksi, ei saman muunnelmiksi; näin siksi, että *armoton* -sana tuo ensimmäiseen säkeeseen selvän lisämerkityksen.

Tällä hetkellä käsitys niin Parasken kuin yleensä runolaulun säkeensisäisen variaation luonteesta on huomattavasti täsmentynyt. On ilmeistä, että säkeiden laskeminen olisi sekä vaikeaa että epätarkoituksenmukaista. Kiinnostavampaa kuin lukumäärät on se, minkälaisia säkeet ja runot ovat, miten Paraske niitä käytti ja minkälatuinen on se tiheys, jota tämäntyyppinen suuraineisto rakentaa. Kysymyksessä on nimittäin omanlaisensa hieman hermeettinen tiheys, runosanoihin eli kalevalamittaisiin teksteihin ja niiden sisältämiin merkityksiin ja rakenteisiin rajattu Larin Parasken ja Ad. Neoviuksen yhdessä luoma maailma. Mikä on sen yhteys elämään? Ne lisätiedot, joita Paraske Neoviukselle pyynnöstä kertoi, koskivat runoja itseään: ne siis ovat sanoja sanoista. Systemaattista elämäkerrallista tai yhteisön elämää valaisevaa aineistoa Neovius sen enempää kuin kukaan muukaan ei häneltä kerännyt. Tuolla runosanojen maailmalla on kuitenkin yksi jäsentäjä: sitä organisoii yhden ihmisen mieli, ymmärrys ja kokemus. Näin siitä huolimatta, että tämä tapahtuu toisen ihmisen ymmärryksen kautta.

Minkälaiset tutkimusasetelmat ovat tämäntyyppisen aineistokokonaisuuden pohjalta mielekkäitä? Vaikka Parasken runojen tutkimus on ollutkin suhteellisen vähäistä, on sitä toki jo ollut, varhemmin tosin enemmän opintotöissä ja sivulauseissa kuin folkloristiikan keskiössä. Parasken runoja on tarkasteltu esim. tietyn tematiikan (kotiseudun ja naiselämän) tai genren (priaamelin ja itkuvirren) kannalta. Jo pitkään on ollut haussa Parasken kompositiotekniikan ja variaation tutkimus. Tähän liittyy luontevasti etnopoettinen lähestymistapa, jossa on analysoitu Parasken lyyrysten runojen

"keskustelullista estetiikkaa" samoin kuin varhaiset Parasken runolaji- ja runonnimikäsitusten kartoitukset. Uusia näkökulmia edustavat Petri Lauerman tutkimukset, joissa problematisoidaan Parasken runojen sanellut muodot ja nostetaan näkyviin laulettu ja joissa ylipäänsä vanhan runon poetiikka saa huomiota. Tärkeää on sekin, että Paraskea on alettu tarkastella etäämpää kulttuurisena ilmiönä, välittäjähahmona, jonka kaltaisia on monen maan historiassa ja joka toimi tulkkina oman ja vieraan kulttuurin rajalla.

Erilaisia tutkimusaspekteja ja lähestymistapoja voisi myös pyrkiä yhdistämään geertziläisen "tiheän" tai "syvän" kuvauksen (thick description) tapaan. Tähän suuntaan käsite "tiheä aineisto" (thick corpus) suorastaan ohjaa, lienee sen pohjalta syntynytkin. Aineisto itsessään ei kuitenkaan ole kuvausta. Kuvaus on tehtävä. Mutta miten?

Jos "tiheän kuvauksen" päämääräksi ymmärretään, kuten nyt teen, lähestyä samaa asiaa monelta kannalta, hakea suurempia, moniulotteisia merkityksiä "mitä laaja-alaisimman äärimmäisen pienten seikkojen tuntemuksen suunnalta", se sopii erinomaisesti työskentelyyn Paraske-aineiston detaljivyyryjen kanssa. Amerikkalainen antropologi Clifford Geertz puhuu kenttätöyssä toteutettavasta tarkkaavaisuudesta, mikä ei luonnollisesti ole arkistoaineistoihin pohjaavassa tutkimuksessa samalla tavoin mahdollista. Mutta Paraske on lausumissaan, sekä runoissa että kommenteissa, niin läsnäoleva, että analyysia on mahdollista tehdä tietynlaisessa välillisessä vuorovaikutuksessa Parasken itsensä kanssa. Tiheän kuvauksen perusta onkin dialogi, jossa merkitys syntyy. Geertzin sanoin: "Me pyrimme sanan laajemmassa mielessä, joka pitää sisällään paljon muuta kuin puhetta *keskustelemaan* heidän kanssaan; tehtävä, joka on paljon vaikeampi kuin yleensä ajatellaan, eikä ainoastaan vieraiden kanssa". Keskustelu tähtää kokemusten jakamiseen, toisten ihmisten elämälleen antamien merkitysten ymmärtämiseen ja tiheän kuvauksen rakentamiseen tutkittavien omia kertomuksia ja tulkintamalleja käyttäen.

Tällä kertaa esitän Larin Paraskelle yhden peruskysymyksen. Se kuuluu yksinkertaisesti näin: Mitä ajattelet runoudesta?

Keskustelu tapahtuu Parasken ja Neoviuksen yhdessä luoman tiheän aineiston kautta. Parasken repliikkien avulla pyrin kuvaamaan kotoperäistä, erityisesti laulajaperspektiivistä poetiikkaa, laulajan mielessä elävää näkemystä runolaulun säännöistä sekä laulamisen, laulujen ja laulajuuden merkityksistä. Tämä rakentuu tulkintana Neoviuksen ja Parasken välisen keskustelun monikielisistä (suomen- ja ruotsinkielisistä ja kannaksenmurteisista) niin runo- kuin proosamuotoisista kirjaanpanoista. Nämä taas ovat Neoviuksen tulkintaa Parasken lausumista, jotka puolestaan ovat Parasken tulkintaa kotikyliensä kulttuurista ja ehkä myös Neoviuksen odotuksista. Tietoisuus tulkintojen ketjuista, myös tutkijan ja tutkittavan kulttuureja ylittävistä, kuuluu tiheän kuvauksen olemukseen. "Ne mitä nimitämme aineistoiksemme ovat todellisuudessa omia konstruktioitamme toisten ihmisten konstruktioista siitä, mitä heillä on mielessään", sanoo Geertz etnografisen työn luonteesta. "Aivan pohjalla, koko hankkeemme kovalla peruskalliolla, jos sellaista yleensä on, me jo selitämme; ja, mikä pahempaa, me selitämme selityksiä." Tässä ei sinänsä ole mitään pahaa, päinvastoin, kyseessä on sananmukaisesti pohjaton haaste. Ongelma syntyy vain silloin, jos hankkeen luonne ymmärretään väärin: jos tulkintoja pidetään faktoina.

Seuraavan kuvauksen perusaineistona on Larin Parasken Neoviukselle antama kommentaari runolaulusta. Vaikka Neovius ei kysellyt Parasken käsityksiä runolaulusta systemaattisesti, hän oli näistä poikkeuksellisen kiinnostunut. Hänen käsikirjoituksistaan (ja vähän Boreniuksenkin) löytyy erilaisista yhteyksistä runotekstien kommenteista, erillisiltä muistiinpanolapuilta, Sakkolan sanakirjasta ja sen aineksista, laajemmista runolaulua koskevista haastatteluista ja kirjoituksista sekä Parasken runot -teoksen kommentaarista Parasken lausumia runojen oppimisesta, laulajista, laulutavoista, runolajien ja runojen nimityksistä, runon rakenneosista, esteettisistä arvotuksista, variaation luonteesta ja asteista. Näistä hajanaisista lauseista, "äärimmäisen pienistä seikoista", pyrin rakentamaan Larin Parasken poetikan, runolaulun teoriaa ja käytäntöä koskevien käsitysten, runon.

Tähän aineistoon yhdistän Parasken "lauluja laulusta". Ne ovat metatekstejä eli lyyrisiä runoja, jotka käsittelevät poeettisia kysymyksiä runon kielellä. Parasken yhteensä 733 lyyrisen tekstin

kokonaisuudessa, johon sisältyvät myös laulettu muistiinpanot, tämä teemaryhmä on ylivoimaisesti vahvin. Tekstejä on runsaat 200, kun muissa teemaryhmissä (orpous, vaimous, tyttöys, leskeys, suru, suhde äitiin, suhde mieheen, suhde lapseen jne.) tekstien määrä liikkuu 10:n ja 80:n välillä. Aihepiirin painokkuus Parasken repertuaarissa kertoo sitä, että laulu oli hänen kokemuksessaan yhtä lalla kuin ilmeisesti muidenkin inkeriläisten vähintään yhtä merkityksellinen ilmiö kuin perhepiiri, kylämiljö, kärsimykset ellei jopa merkityksellisempi.

Niin tärkeä kuin Clifford Geertzin kehittämä näkemys tiheästä kuvauksesta tavoitteenani seuraavassa onkin, yksi periaatteellinen seikka on toisin. Geertz on kiinnostunut kaikille yhteisestä paikallisesta kulttuurista, joka ilmenee julkisissa symbolisissa muodoissa. Vain niitä voi hänen mielestään tutkia, ja mikä tärkeintä: vain niiden yhteisyyden kautta. Yksityisen ihmisen pään sisälle ja kokemukseen ei hänestä ole pääsyä, ja vaikka olisi, sillä ei olisi merkitystä. Hänen teoriassaan yksilö ei ole läsnäoleva.

Tässä asetelma on päinvastainen. Keskityn yksilöön, Larin Paraskeen. Vaikka hän luonnollisesti on kulttuurinsa tulkki, en vertaile hänen teoriaansa muiden laulajien teorioihin tai johda hänen kauttaan hahmottuvaa poetiikan tulkintaa koko kulttuuria kattavaksi. Kysymyksessä voi olla paljossa Larin Parasken idiosynkraattinen kehitemä tai Neoviuksen ja Parasken yhdessä luoma osin epäkansanomainen konstruktio yhtä hyvin kuin paikallista runokulttuuria uskollisesti myötäilevä runolauluteoria. Keskeistä ei nyt ole selvittää, mikä niistä. Olennaista on pysähdyttää tarkkaavaisuus idiolektiin: yksilön puheeseen, lauluun, mieleen.

Teoria

Kuuntelu

Runolaulukulttuuri eli Larin Parasken kotiseuduilla periaatteessa samantyyppisin muodoin kuin Inkerissä yleensä. Laulajia olivat pääasiassa naiset. Laulettiin pidoissa, tanssiessa, liekussa, joukolla kävellessä, paimenessa, talkoissa ja illanistujaisissa, mutta yhtä hyvin yksinkin lasta liekuttaessa, metsässä kulkiessa. Esitystavoille oli ominaista sosiaalisuus, esilaulajan ja kuoron eloisa vuorottelu, usein myös liikunnallisuus. Neovius kertoo kannakselaisin ilmaisin sakkolalaisista häistä:

lauletti sill viisii häiss, jott kaikk vieraat, varsinki kuokkamiehet asettuit käs'kättee suuree rinkii; ussei olliit miehet eriksee ja naiset eriksee, välist toaas kumpaiski yhess. Ken käi eeslaulajaksi alott yksinnää niinku: *Nyt on ystävät yhessä*, toiset lauloit jälest kaksi viimeistä tavvu *-hessä* ja uuestaa *Nyt on ystävät yhessä*; eeslaulaja: *yhessä, sekä tuttavat tukussa*, j.n.e. Eeslaulaja ol' ringin kesess, käänteis ja väänteis kiertäin ruumistaase yläpuolta molloin puoli ja viskoil käs'varsiaase ilmassa, sekä kierteis ringiss oljoi vastapäin ja löi kopisutti apsattiaase [= kengänkanta] siltaa vaste. Näin lauletti häissä ainakin neljä sukii [= vuorokautta] perätyksen sumuntaista torstakkii asti. Eeslaulaja yhä olotti [johti], siksi kui heä tul' nii väsyneeksi jott ol hiuksetki hiees.

Kun laulettiin kahden, oli toinen kertaajana eli jälestlaulajana. Yksin laulaja kertasi itse säkeet.

Neovius ei yhdistä kuvaustaan nimenomaan Paraskeen, mutta hänen tietämyksensä rundaulusta perustuu paljolti Parasken kanssa käytyihin keskusteluihin. Paraskelta kirjoitetut muistiinpanot laulutilanteista ja esilaulajan ja kuoron vuorottelusta ovatkin samansuuntaisia. Paraske korostaa sitä, että esilaulajaa vaihdettiin: "Ennen oltiin aina vuorotellen ieeslaulajanna, ja jos joku liian kauvan oli eeslaulajanna niin toiset lauloit: 'Mie kun katson kaiken yötä, aina yhtä laulattaat...'" Hän puhuu usein "jälest'laulajasta" yksikössä; tämä antaa sen vaikutelman, että kaksinlaulukin on ollut yleistä, esimerkiksi paimenten kesken. Yksin laulamisenkin hän mainitsee usein, esimerkiksi näin: "Kaksin vuoroin laulettiin aina, paitsi silloin kun oltiin 'yksinpäisiäinä', jolloin laulettiin joka säe kahdesti ikään kuin 'jälest'laulaja' olisi saapuvilla".

Tähän yhteisölliseen laulukulttuuriin kytkeytyy Parasken kasvaminen laulajaksi. Laulujen oppimista hän kuvaa toistuvasti *kuulemisena*. Auditiivinen ulottuvuus on esillä silloinkin, kun hän puhuu runoista yleisellä tasolla. Vaikka ensin jonkun on täytynyt tehdä runot, hän miettii, niin myöhemmin ne ovat "kulkeneet polvi-polvelt, lapsi lapselta, *korvakuulolt* toinen toisiltaan". Näin tapahtui hänen omakin

oppinsa: " *korvakuullolla* ja päämuistilla olen kaikki oppinut mitä osaan"; "mitä *korva kuuli* se käi muistiin". Neoviuksen kysymyksiin oppimisesta hän kerran vastasi, ehkä jo tuskastuneena: "Ei runoja opeteta niin että laula nyt niin tah näin!" Laulut omaksutaan korvan kautta: "Kun *kuulet syrjäss toisen laulavan*, se kävyi päähän."

Myös Parasken runojen minä vakuuttaa, ettei hän ole oppinut laulujaan systemaattisesti: *Enhä mie opissa oltu, käint en kielen koululoissa, seist en seppiin pajassa*. Hän on hankkinut laulut itse, "oppinut" ja "saanut" ne otsastansa ja nenästänsä. Vihtori Alavan kysymykseen mistä virreton opittu Paraske vastaa runon sanoilla: *risuista on riipomani, kantoloista kaapimani*. Metaforat voivat tarkoittaa: eläessään, kulkiessaan, ollessaan mukana, kuunnellessaan muita "Kun *kuulet syrjäss toisen laulavan*..." Toiselta kuulemisen ja sillä keinoin omaksi ottamisen symboliikkaa lienee myös dramaattisessa runossa, jota Paraske ei laula minämuodossa vaan kertomuksena "Vaintkan lasten" laulutaidon alkuperästä. Tämän on Paraske "kuullut pienopäivistänsä", tietää Neovius. Siinä kaksi karjalaista vetää reessä virsiä. Reki kaatuu ja virret vierivät tielle. Vaintkan lapset poimivat ne ja sysäävät toisen karjalaisista kanavan pohjaan. Sieltä tämä karjuu: *Ku ois tuoja tupinan, asun antaja kätteen, pään halki hakkajaisin!* Tässä Mäkienkylästä peritty yksilöllistävä piirre, Vaintkan lapset, saa Parasken tulkinnassa vielä hämmästyttävämmän loppuhuipennuksen: toiselta anastamisen ajatuksen ja "omistajan" esittämän tappouhkauksen aseina (asu, tupina). Tämä voi olla viite laulujen mahdollisiin omistusoikeuksiin sekä myös intohimoihin niiden suhteen. Laulut ovat arvokkaampia kuin elämä niin varkaalle kuin omistajalle.

Neovius kyseli Paraskelta myös yksittäisten laulujen alkuperää; näinhän Borenius ol neuvonut tekemään. Monesti Paraske sen muistikin. Erityisen kiinnostavia ovat kuvaukset varhaislapsuudesta. Paraske esitti viisi runoa, jotka hän oli kuullut aivan lapsena. Kaikkien niiden kuulemistilanteetkin hän muisti hyvin.

Ensimmäiseksi opittu oli pieni *tantsuvirsi*. Se oli "kuultu emolta" häissä; Paraske oli vielä niin pieni, että äiti kantoi häntä sylissään. Äiti lauloi:

Kyll mie kuulin kukko laulo,
iloitsi isännän lintu,
mie en jaksannut havaita:
uni petti, vuuve voitti,
petti pehmyt pään alani,
käsivarsi vaivutteli,
nuori sulhanen nukutti.
(SKVR V3 1054)

Se, että juuri tämä laulu painuu pienen sylissäolijan mieleen liittyyne fyysisten, melodisten ja sanallisten aistimusten yhdistelmään assosiaatiot, ruumiin muisti: äidin käsivarsi hänen ympärillään; äidin laulu ja kukonlaulu; sulhasen käsivarsi; uni.

Toinen muisto: Paraske oli niin pieni, että häntä talutettiin "kahest käest" häihin Mäkienkylän Pekkolaan. Siellä "tuvan kiukuvall olin", hän muistaa, ja sieltä käsin hän kuunteli, miten häämiehet, sulhasen sukulaiset, lauloivat morsianta kiusaten:

Tänne kontit kannettiin,
tänne kellot soitettiin,
jott on teiän neitoseen,
se on unelle utras
ja matras makkaamaa.
Kun tunsit meille tulla,
heitä uunille unneis,
pankoll pahat tavvais!
(SKVR V3 882)

Juorupuheet, *kontit*, ovat siis tuoneet viestin siitä, että morsian on ahkera, *utras*, *matras*, vain nukkumisen suhteen, muuten siis laiska. Parasken muisto on mielikuviltaan taas konkreettinen, aistimuksellinen. Matkalla kahden käden kosketus; häätuvassa väsymys, lämmin kiuas; laulun sanoissa *uuni*, *pankko*, *uni*.

Kolmas muisto: Parasken ollessa 4- tai 5-vuotias vaskelalainen Pitkälän Jaakko tuli nuoteisiin, morsianta saattamaan, sulhasen kotiin Lempaalaan. Siellä Jaakko lauloi hääväelle "uhmallaan", pilkaten:

Laulan laulajat mokomat
metsään makkaamaan,
suvet suuhun sittumaan,
korpit suuhun koinamaan,
varikset vatustamaan,
kukon kanssa kornitsaan,
kanan kanssa kammarii!
(SKVR V3 320)

Sulhaspuolen noita suuttui herjalaulun loukkauksista: hän rutisti Jaakon henkivieveriin, "kuolioksi", hampaat kiinni toisiinsa, kielen hampaiden väliin. Vaintkalan ämmä paransi Jaakon. Paraske totesi painokkaasti: "Niin pahat ja haltiakkaat hääväki ja nuoteet voivat olla." Vaikkei 5-vuotias varmasti ymmärtänyt herjojen seksuaalimaiheiden loukkavuutta, hän ymmärsi tilanteen dramaattisuuden. Ja "päähän tarttui" laulu.

Neljäs muisto: Parasken ollessa n. 4-vuotias oli Lempaalassa kaksi Suomen puolelta "karannutta" tyttöä, Riita ja Anni. Toinen heistä lauloi kaksi laulua. Niiden sanat liittyvät laulajan omaan tilanteeseen: toimeentulon, vierauden ja itseluottamuksen kysymyksiin. *Läksin maille marssimaan, vierahii vierimeää, hylkäsin oman kojini, vierin maalle vierahalle, tulin tuntemattomalle, miss ei tunne eikä tiie*. Vierauden kokemus tunkeutuu Parasken mieleen ensimmäistä kertaa? kiertoteitse, vieraan kokemuksena hänen omastaan. Vaikuttavaa on voinut olla myös suomalaistytön alistumattomuus vierauden edessä: *Tok mie toittelen peäähäin, elättelen henkosein* kunis luillaan lutisen, jaloillaan jaksan seissa!

Viides muisto: Parasken ollessa n. 8- tai 13-vuotias oli virolaisia sotamiehiä "maall seisomass" Lempaalassa. "Partasuut, elähtäneet miehet. Käivät 2 miestä maall istumaan, panniit jalat vastakkaisin, ottiit käsistä kiin niin kuin käyvään kyns'kauppasille vuorotellen päätään kääpien; eestakasin vetiit laulaissa: *Käki kukku, maa kumaji, lintu laulo, lehto liekki*, hyvin pitkät virret heill oli." He esittivät niin, että "toinen eessä, ja toinen jälestä lauloi". Tässä Paraske antaa runosta vain alkusanat. Laulun version toiste esittäessään hän yhdistää siihen surumieltä: *Soi metsä, kumaja korpi miu vakoisen vastahain, kohtahain kova-osasen!*

Nämä Parasken varhaisimmat muistikuvat liittyvät paitsi psykofyysiseen muistiin myös poikkeustiloihin: häät eroavat arjesta, muukalaiset meistä. Häälauluista yksi keskittyy morsiamen tilan muutokseen, toinen nuorenparin psykofyysiseen läheisyyteen ja kolmas sukujenväliseen pilkkaan, joka tässä tilanteessa kärjistyy manaukseksi ja laukeaaparannusriitin kautta. Muukalaisilta kuullut laulut ilmaisevat yksilöllisen minän sieluntiloja: vierautta ja surumieltä, mutta yhtä lailla voimantuntoa ja kykyä liittyä yhteen. Kaikkineen näissä viidessä pienessä laulussa esittäytyy moni runolaulun keskeinen ulottuvuus: muutos, jossa runo elää ja jota se sekä ilmaisee että tekee; voima, jota runo voi sekä hyvässä että pahassa sisältää; minuus, joka runossa pohtii ominaisuuksiaan ja mahdollisuuksiaan ja luo itseään. Se mikä näistä vielä puuttuu on pitkä kertomus, joka levollisin kaarin rakentaa maailmaa. Sen Paraske oli kuuleva myöhemmin, liekuilla keinuessaan.

Neoviukselle Paraske sanoi, ettei hän "ei ole oppinut paljon lauluja äidiltä sillä hän oli voimaton 14 vuotta keuhkotaudissa", ja sitä paitsi äiti osasi vain muutamia loitsuja. Tämä repliikki tuntuu kertaavan runon sanoja: *En uo soittajan sukkuu enkä laulajan lajii* (280). Boreniukselle hän kuitenkin totesi äidistään: "Heänki osas virsi laulaa. Näit samoi virsi." Yhtä kaikki hän ilmoitti äidiltä kuulluksi

yhteensä 21 runoa, isältä vain kuusi, näistä 910 vuoden vanhana raudan loitsun, jonka isä luki tulen äärellä takoessaan. Äidiltä opittujen joukossa todella oli loitsuja, mutta myös lyyrisiä lauluja, häärunoja ja erilaisia katkelmia, uusimittainenkin laulu. Lähes kaikki nämä runot ovat lyhyitä, onhan ne omaksuttu ennen äidin kuolemaa, joka tapahtui Parasken ollessa 14-vuotias. Lyyrisissä runoissa huomiota kiinnittää turvattoman mielen turvautuminen Jumalaan; hurjan, traagisen rakkauden taju; laulamisen kokemus yhteisenä suruista puhumisen tilana: *Nyt kun yhteen yhemmä, nyt kun pääsemme parrii, nyt kun saimma suuta suksin, suuta suksin suu paloille nyt myö tuulellaan tussaan, nyt halluun haastellaan.* Näitä runoja lukiessa tulee väistämättä mieleen: miten pitkät varjot äidin sairaus ja varhainen kuolema tyttäreen jättivät?

Paraske ajatteli, että hän oli oppinut eli siis kuullut laulut ennen kaikkea vanhemmilta tytöiltä: "Emä tytöt kun lauloit niin hän lapsuuden aikana sai kuulla ne", "oppi laulamaahan nuorisolta liekkusella ollessase". Myöhemmän muistitiedon mukaan hän jo kymmenvuotisesta kulki kylän tyttöjen kanssa paimenessa, missä lapset ja nuoret järjestivät keskenään laulukilpailuja: kukin lauloi vuoron perään kannon päässä kaiken minkätaisi. Lomapäivinä he kotikylässään kuulostelivat lisää lauluja pärjätäkseen paremmin. Ennen pitkää Paraske oli tytöistä paras, mutta ei vielä voittanut Vuoleen Sohvolan poikaa Ontropo Melnikovia. Kilpalaulannoista ei Parasken omia muistelmia löydy, mutta Boreniukselle hän kertoi:

Virret kuullut lapsuuvessaa, kons paimeness kons riess, vaikk konsakin niitä on kuultu. Paras laulaja oli silloin siin samass meäell, Nastasia Stepanova eli Teppanan Nasto, vähää vanhemp minnuu. Meiän emmoin ol hänen ristemmoin [kumminsa]. Hää kuin käymäas siit ristemolaan niin miun emmoi sano: laula nyt laula sie risttytär jott meinkin Paraske siit oppii laulamaa. Laulo se silloi semmosii virsii joit lapsiin on tapa lauloa. Siit iäkkäämmäks tultuu kuulin monen muunkin laulavan.

Jo ne ol' lapsen olless kaikk peäss (virret). Ei teäll uo opitt mitteä ei emäilmisenn mitteä.

Muistelma avaa näkymän inkeriläisen tyttökulttuurin dynamiikkaan. Vaikka oma ikäryhmä oli laulannan lähiympäristö ja lähde, juuri äidit olivat runolaulun taustauktoiretteja. He ohjasivat tyttäret yhteen ja painokkain sanoin asettivat laulutaidon arvoonsa. Tämän tiedostaa Parasken runojen minäkin kiittäessään äitiä laulannan perustasta, omasta äänestään:

Passipo emoselleeni,
kaks on kantajaisellene,
tuhat tuutijaiselleni!
Anto miulle kelpon kellon,
anto miulle sorian soitun,
anto kaunon kalkkaloisen,
mitä häissä häilyttelen,
kulettelen kuokkimassa.
(SKVR V3 288)

Äitien merkitykseen viittaa Neoviuskin sanoessaan, että laulut eivät periydy isän suvulta, kuten usein näkee väitettävän: "Vida antagligare är att modren och mormodren äro de som förplantat sången." Etenkin lastenlaulut, joskus kertovatkin, opitaan äideiltä. Myöhemmin tietysti opitaan häälauluja häissä ja liekkulauluja liekulla. Parasken kuten monen muunkin repertuaarissa runoilokylästä on synteesi kaikista näistä lapsuusmiljööön elementeistä laulajuuden taustana. Nuorison ilonpitoa tukee vanhempien suosiollisuus: *Issoin ilon suvaitsi, emmoin lavian laulun.*

Paraske siis katsoi kuulleensa kaikki runonsa Lempaalassa, ennen Sakkolaan tuloaan ja aikuisuuttaan. Hänen yksittäisten runojensa ilmoitettuna lähteenä on vanhempien lisäksi 17 lempaalalaista nimeä. Näiden joukossa on myös mainittu äidin kummitytär Teppanan Nasto sekä vähän Paraskea vanhemmat sukulaistytöt Kontron Tarja ja Kontron Maura, joiden kummankin tiedetään laulaneen hänen kanssaan paimenessa. Nastolta ja Tarjalta Paraske kertoo kuulleensa runoja häissä. Nähtävästi juuri Naston ja hänen äitinsä Malanja Makarovnan kotona asuivat August Ahlqvist ja Kaarlo Slöör kerätessään runoja Mäkienkylässä kesällä 1854. Paraskekin kertoo laulaneensa silloin. Nyt hän ei enää ollut oppityttö,

vaan aikuinen laulaja, naimisiin menossa ja Sakkolaan muuttamassa.

Paikkakunnalla ei Parasken mielestä kuitenkaan ole merkitystä: "Yhet virret niin on Sakkuloisill kuin Venään puolellakin". On hän Sakkolassakin ollut kuulolla, koska yli 30 sakkolalaisen nimi esiintyy hänen laulujensa lähteenä. Joukossa on vanhoja ja nuoria, miehiä ja naisia, vahvimmin jälleen kaksi oman ikäryhmän naista: Parasken serkku Vaslen Oute sekä naapurin talon Laurin miniä, Boreniuksen haastatteleva ja muisteleva Paavon leski Nasto eli Laurin Nasto (1840-1911). Heiltä itseltäänkin on muistiinmerkitty runoja, Outelta runsaat sata.

Niin vähäisiä kuin tiedot Parasken "opettajista" ovatkin, ne kertovat hänen esittämänsä runoston sosiaalisesta ja musikaalisesta olemuksesta. SKVR:n sivuilla painetut Parasken runot eivät ole vain tekstejä eivätkä vain hänen mielensä sisältöä. Ne ovat ääntä, joka kaikuu yhteisessä avaruudessa: suiden, korvien, mielen välissä.

Laulava minä

Väinö Salminen kertoo, että Paraskea muisteltiin Kannaksella myöhemmin runontekijänä. Salmisen mielestä käsitys on perää vailla: "Lähempi tarkastelu osoittaa, ettei Paraske ole montakaan runonsäettä itse keksinyt. Ne on saatu vanhoista, hänen lapsena kuulemistaan lauluista, jotka jo ympäristö oli unohtanut."

Vaikka nykynäkökulmasta "keksimisen" ja "saamisen" erottelu ei ole hedelmällistä, tietyltä kannalta Salminen luonnehti Paraskea oikein. Edellisten esimerkkien perusteella Paraske näyttää olleen ammattitaitoinen laulaja, hienojen lyyristen kompositioiden luoja. Vaikka käytännössä näin syntyikin uusia runoja, kuten leskenlaulun kohdalla nähtiin, Parasken metodina oli joustava, luova yhdistely, ei varsinaisesti uusien säkeiden seipitys. Kuten edellä on havaittu, yhdistely tapahtui eri lajeissa eri tavoin, joissakin vapaammin, joissakin tiettyjä sisäistettyjä samuuden sääntöjä noudattaen. Tällaiseen laulutyyliin sopii hyvin Martti Haavion luonnehdinta: "Parasken laulutapa nimenomaan lyyrillisissä runoissa oli sangen väljää: hän vaihtoi mielellään säkeitä ja säeryhmiä yhä uusiin yhteyksiin ja loi siten mitä erilaisimpia kokonaisuuksia. Säkeet olivat hänen käsissään kuin kivensirusia, joita hän sovitteli yhä uusiksi mosaiikeiksi."

Paraske määritteli itsekkin itsensä traditionaaliksi laulajaksi, ei todellisten *virrentekijöiden* joukkoon kuuluvaksi: "Mie en ole eistäntä virttä laulaissain, olen vaan toiseltä kuultu, mie laulan mitä toiset eeltäpäin ennen laulaneet, onmii tekemiiän en laula." Toistamiseen hän vakuutti, ettei hän "yhtään ossaa tehä omast pääst runoloi", vaan kaikki hänen laulamansa on "ennen laulettu, ennen tehty". Häissä, jossa lauluntekoa erityisesti edellytettiin, Paraske ei omasta mielestään ollut "paha laulamaan", hänellä ei häärinöitä "pahan paljon oll". Tässä yhteydessä paha ja pahan tarkoittanevat 'hyvä' ja 'hyvin'.

Näihin lausumiin ei sisälly itsen vähättelyä, vaan asiallista luonnehdintaa. Joistakin huomautuksista ilmenee omien laulajanominaisuuksien arvostus. Esimerkiksi tehtävänsä runorkeruun antavana osapuolena Paraske suhtautui itsetietoisesti: "Virret ois männeet minun kanssain maanrakkoon jos ei ois näin paljon laulettu ja kirjoitettu". Yksi mahdollisuus on, että Paraske tulkitsi Neoviuksen arvostavan vain vanhaa, traditionaalista runoa; täyttääkseen olettamansa odotukset hän ehkä korosti itsessään juuri tätä puolta ja pimitti mahdollisen toisen puolen. Kerran Neovius määrittelee Parasken *virrenseppäksi*, jonka voisi tulkita viittaukseksi runontekijyyteen, mutta selittää saman tien, että "virrenseppä = se joka osaa laulaa ja jolla on paljon virsiä". Tästä voi vetää sen johtopäätöksen, että termi on yhteydestä riippuen voinut viitata erilaisiin hyviin laulajiin ja on siis monimerkityksinen kuten moni muukin termi Parasken poetiikassa.

Paraske kuitenkin arvosti laulajuudessa muitakin aspekteja kuin virrenseppä. Tämä näkyy hänen esteettisissä arvostelmissaan eli hyvän laulamisen ja laulajan luonnehdinnoissa. Kun laulu on hyvää, se sujuu "mukasast", "tuonikkaammast" eli "selvemmäst, icke falskt"; kun *tuoni* tarkoittaa 'nuottia', tämä ilmaus viitanee myös laulun hyvään melodiaan tai rytmiin tai laulajan äänenkäyttöön positiivisessa mielessä. Runoissa hyvää laulamista kuvaavia sanoja ovat *laatusasti*, *laaukkaast*, *viisahaste* ja hyvän laulajan määrittäviä esimerkiksi *laotta laulamaan*, *virsille viriä*. Parasken kommentoissa hyvän

laulajan toistuva määre on selvyys. Niin Makaran Malanja, niin Parasken veli Vyöteri, niin sedän poika Kontron Mihail kuin moni muukin, jonka laulutaitoa Paraske muistelee kunnioittaen, oli *selvä laulamaa*. Selvyys näyttää tarkoittavan tavallisimmin *liekkuvirren* hyvää muistamista ja oikeassa järjestyksessä esittämistä; yhdestä muistiinpanosta käy ilmi jopa se, että itse asiassa juuri tämä laji edellyttää kaikkein suurinta taitoa. Kerran esilaulajalta sanotaan odotettavan selvyyttä myös häävirsissä, joten käsite ei rajoitu liekkuvirsiin. Yksi muistiinpano kertoo, miltä suunnalta selvyiden arvo oli omaksuttu: rautulaiset "Sorvalit selvät laulamaa" näin oli Parasken emo sanonut. Selvyyttä korostetaan myös Parasken lauluissa lauluista: *Ne on yhet kymmenistä, kahet kaksist soaaoista, ken on virsille viriä ja selvä sanelemmaa*.

Liekkuvirsien selvä taitaminen on Parasken omassa laulamassa niin ilmeistä, ettei hänen tarvitse omaa kykyään tässä suhteessa Neoviukselle selvittää. Muita hyviä laulajanominaisuuksiaan Paraske tuo esiin valikoiden, mutta painokkaasti. "Miul oli niin hyvä ääni kun oikein kaunis kannel" on yksi harvoista Parasken äänenkäyttöön liittyvistä tiedoista. Vertauksella on vastineensa Parasken *tantsuvirressä*:

Mie kui eäänein ylennän,
soip ku sorja kanteloinen,
rollottaa kui ruokopilli;
mie kui eäänein alennan,
pannoo kui pajunen pilli.
(SKVR V3 315)

Laulavan minän itsereflektio tapahtuukin ennen muuta lauluissa. Paraske puhuu niissä yhteisönsä kielellä, yhteisin runokuvin. Niin kuin jokainen laulaja hän niiden kautta kuvaa, tutkii ja luo omaakin laulavaa minuuttaan.

Tämä minuus on moniubotteinen. Aihelmia ja säkeitä, keskenään ristiriitaisiakin, sitä kuvaamaan on yllin kyllin. Sillä joka laulaa on mahdollisuus joka kerran luoda itsensä uudelleen. Voi olettaa, että Parasken painotukset usein tavalla tai toisella nousevat vuoropuhelusta Neoviuksen kanssa, kuten "Laulajan palkka"-aiheen kohdalla jo kävi ilmi. Hän vastaa Neoviuksen intresseihin, mutta yhteistyö käynnistää myös oman ajattelu- ja tulkintaprosessinsa. Näinä vuosina Paraske ainoan kerran elämässään todella on päätoiminen laulaja keskittäen tehtävään kaikki voimansa. Ei ole ihme että runoissakin kertautuvat laulajuuden teemat.

Yksi näistä oli laulajaminän palkkavaatimus. Toinen on hänen vaatimattomuutensa. Hän ei ole ollut opissa sepän pajassa, ei ole laulajan sukua ja määrittää itsensä laihaaksi, kaidaksi, verettömäksi ja ilmoittaa laulavansa vain siksi, ettei läsnä ole muita, lihavia. Yleisimmin hän luonnehtii itseään sanoilla *hullu, mieletön, hupeloinen, lapsi, pieni*. Tämä vähäpätöinen ihminen kavahtaa ihmisten arvostelua ja vakuuttaa olevansa arvostelukyvytön vain lapsellisuuttaan, orpouttaan, suojattomuuttaan:

Älkää kyläiset naiset
älkää virheeksi veääelkö
miu on lapsen laulujain,
hupeloisen huutojaini,
pienen piipatoksiain,
mekujain mielettömän
Jos mie lapsi liioin laulan,
hupeloinen äijä huuvan,
paljon mieletöin mekuitsen,
Ei ole hullun kieltäjäistä,
ankaran asettajaista
kiven all on kieltäjäin,
maan all asettajain
(SKVR V3 378)

Erilaisin viittein ja yhdistelyaihein laulava minä kuvaa näin oman elämäntilanteensa kehukset ja

suhteuttaa ne omaan laulajuuteensa. Tilanne voi olla orpous, kuten yllä, tai leskeys tai surullisuus, väsymyskin: väkevätkin väsyvät, hevosetkin hengästyvät, miksi en väsyisi laulamaan minä, *väetön, uhkeleton* eli voimaton?

Tai iloisuus. Larin Paraske esitti 11 kertaa laulavan minänsä esihistoriana *ilomäen*: syntymäkodin jossa suvaittiin laulu ja tanssi, niinpä tuli hänestäkin ilon tekijä; niinpä, hän sanoo, *tuon ilon tullessain*. Laulu on ilontekoa. Merkitseekö tämä, että laulaja on iloinen? Ei, vastaa Paraske. Ilo ei ole tekijän, vaan kuulijan omaisuutta:

Ei ilo iloitsijoille,
ei remu remutsijoille:
ilo ilman istujille
remu reunan katsojille.
(SKVR V3 256)

Joka tapauksessa laulamisen hallinta tuottaa taitajalle lähes ekstaattisen kaikkivoipaisuuden tunteen. Oma vähäpätöisyys syrjäytyy täysin, kun tätä teemaa ryhdytään kehittämään ns. laulajan kerskauksissa. Näitä on Paraskelta tallennettu runsaasti. Hän keskittyy kolmeen näkökulmaan: voittamattomuuteensa, laulujensa ehtymättömään runsauteen ja laulunsa vaikutukseen.

Voittamattomuuttaan Paraske kehrittelee miehisiin, miltei sotaisin kuvin: *Sitä mieheks sanoisin, urohoksi uskaltaisin, ken miu tarttuis tankkihein [= takki], tarttuis tankin liivihein, kuka veisi virsissään, salpais ken sanasissaan* (SKVR V3 325). Niin voittamattomuuden kuin laulujen runsauden teemat liittyvät Paraskelle lapsuudesta asti tuttuun kilpalaulun traditioon, kiistaan, uhmalla laulamiseen, jonka käytäntöihin itseuhon, huumorin ja aggressiivisuuden viritykset hyvin sopivat.

Laulujen runsaus -mielikuvissa Paraske kerskaa osaavansa lauluja enemmän kuin metsässä on puita, kaupungissa kävelijöitä; hän kykenee laulamaan yhdeksän yötä yhteen menoonsyömättä, pukeutumatta. Tätä kerskausta Paraske toteutti käytännössä laulaessaan Neoviukselle vuosikautia. Ajankohtaisen yhteistyön kannalta on ehkä merkitsevä toistuva runo, joka uhmaa lukutaidon ja luterilaisen kirkon virsikirjojen merkitystä:

Mie en tauluista tavota,
umeroo en urkistele
miull' on ulkonna umero,
miull' on taulu tanhuvalla.
(SKVR V3 251)

Taulu tarkoittaa Neoviuksen selityksen mukaan luterilaisen kirkon numerotaulua, *umero* numeroa virsikirjassa tai tuolla taululla, *urkistella* tarkkaan katselemista tai urkkimista.

Monesti laulava minä yltyy kuvaamaan oman ulkona (pihalla, metsässä?) olevan taulunsa luonnetta laajemminkin. *Miull on tuotu tuonikirja* [nuottikirja], *miull on annettu atesti*, hän sanoo kerran tarkoittaen, että nuottikirjat on annettu häneen itseensä, hänen sisälleen, eikä hänen tarvitse niitä mistään hankkia. Toisaalla hän sanoo:

Mie kuin oaapsesta alotan,
kaikki on laulan katkelmuksen,
kaikki sanelen saarnakirjan,
kaikki on virkan virsikirjan,
pie en piplista lukkuune.
(SKVR V3 251)

Arno Survon ajatusta kehitelläkseen tässä Paraske kohtaa vierauden, ei-kirjallinen kulttuuri kirjallisen, on dialogissa sen kanssa, mutta tunnistaa nöyristelemättä oman arvonsa. *Miu on paha papiks käyvä, lust on käyvä lukkariksi, minä en itse iitä tiie enkä ärrää älly*, sanotaan toisessa Parasken runossa, jossa

häälaulaja epäilee, että herrat ja papit säikähtävät hänen ääntään. Juoksevatko he pakoon? Ehkä dialogi ei olekaan tasa-arvoinen, puhuja vaikuttaa ylemmydentuntoiselta. Kirjaimia sen enempää kuin virsikirjoja, katkismuksia tai raamattuja tai oman itsen muuksi muuttumisia hän ei tarvitse. Hänellä on päässään kaikki se, mikä toisen kulttuurin edustajan on hankittava kirjojen sisältä.

Kiinnostava on se kerskausten ryhmä, jossa laulaja kuvaa laulunsa vaikutusta. Hän kokee kykenevänsä muuttamaan todellisuuden toiseksi. Hän laulaa sokeille silmät, kuuroille korvat. Hänen laulunsa muuttaa meret mesiksi, meren hiekat herneiksi. Hän kiittää pitojen isäntäväkeä laulamalla heidän pihalleen ihmeellisen tammen, laulavan elämänpuun:

Mie laulan tähän talloon,
tähän täyteen talloon:
tammen keski-tanhualle,
tammelle tasaset oksat,
joka oksalla omenan,
omenalla kulta-pyörän,
kulta-pyörällä käkösen.
Kun käki kukahtelluoo,
niin syvän pakahtelluoo,
syvän syttyy tulelle,
pää paloll paukahtaa.
(SKVR V3 26)

Entä muut, joille laulaja laulaa, kokevatko hekin todellisuuden transformaation? Vai onko kysymyksessä vain laulajan oma usko itseensä?

Larin Paraskesta on säilynyt jonkin verran muistitietoa, laulujakin, jotka on hänen laulamikseen ilmoitettu. Seuraava tammen laulu, kirjoitettu Parasken naapuripitäjässä Raudussa 1935, osoittaa, että kokemus laulamisen voimasta on ollut yhteinen:

Laulaja Larin Paraske
laulo tammen tanhuval,
tammelle tasaiset oksat,
joka oksal omenan,
omenalle kultapyörän,
kultapyöräl käköne;
kui käki kukahtelloo,
nii sytän pakahtelloo.
(SKVR XIII 10586)

Olennainen näkökulma Larin Parasken estetiikkaan on juuri niillä, joiden kanssa Paraske eli ja lauloi: tammilaulun laulajalla Tatjana Intkellä ja monilla muilla. Tietoja heidän käsityksistään Paraskesta laulajana on vain vähän. Neovius kirjasi joitakin lausuntoja. Esimerkiksi naapuri Tarja Ivanovnan mukaan "etosampaa [oivallisempaa?] runolaulajaa kun Paraske ei ole Vaskelassa". Parasken ikätoveri Mari Ohvo, joka oli elämänsä aikana ehtinyt asua Sakkolassa, Lempaalassa, Vuoleella ja Metsäpirtissä ja oli ollut itsekin esilaulajana niin häissä kuin pääsiäisliekulla, totesi vuonna 1889: "Olen kulkenut monta maapaikkaa enkä ole kuullut enkä nähnyt sellaista laulajaa kuin Larin Paraskei." Parasken lapsuusnaapuri Ol'ena kertoi Vihtori Alavalle 1894: Paraske oli "laulaja utala" (taitava, ripeä) ja "oli rohkea kun joku kävi virsiä kyselemässä". Vuonna 1930 Vaskelan emännät sanoivat Tyyni Vahterille, että "kyllähän täällä moni osasi paremmin ja enemmän lauluja kuin Paraske, mutta eivät kaikki olleet niin rohkeita laulamaan. (Se vanha kateus!)" Naiset jatkavat: "Se osasi kyllä sanoa pahemmasti kuin toiset, kun rupesi. Kun sulhasta moitittiin, niin kyllä se osasi sanat sanoa, mutta kyllä osasi hyvääkin. Kyllä se suuttui, ja sitte tuli kiukkuisesti sanoja." Herkkyys kiivastua pilkasta toistuu vaskelalaisten muistelmissa, ja sekin, että juuri vihaisena Paraske oli ollut "sanarikas ja väkevä". Parasken riitaantumista kyläläisten kanssa löytyy muutenkin tietoja sieltä täältä.

Kiinnostavaa on, että Salmisen väheksymämuistitieto Paraskesta runontekijänä on elänyt myös paikallisissa runoissa. Metsäpirtistä, Raudusta ja Lempälästä on 1900-luvulla kerätty tammilaulun lisäksi muitakin Parasken omiksi tai ainakin hänen laulamikseen ymmärrettyjä lauluja. Kuten tammilaulu ne alkavat säkeellä *Näin lauloi Larin Paraske* ja jatkuvat erilaisin, yleensä lyyrisin aiheimin. Joskus kehyksenä voi olla näkymä kylämiljöön konflikteihin tai pilailuihin: "Toiset vastasiit, ko Larin Paraske kelläs [haukkui, pilkkasi] heitä: *Niin laulo Larin Paraske, vitasilmä vieretteli, paskatynnörin sisässä.*" Onko kyseessä pilkkalaulu Paraskesta, vaikkakin vain vastauksena pilkkaan? Hänen epiteettinsä laulujen alkusanoissa voi paikoin tulkita halventaviksi: *Näin lauloi Larin Paraske, veti Vaskelan venakko, lettiniska leiteteli.*

Venakko, vinosilmä, lettiniska! Yhdessä runon häärunomuunnelmassa vitataan ehkä ironisesti Parasken esiintymisasiin, *harakkaan* ja *viitta*an, sillä sellaisia ei seudulla enää aikoihin ollut kukaan muu käyttänyt:

Niin lauloi Larin Paraske,
niin lauloi harakka piäs,
viitta piäl velkuttelj:
ei se maksa sulhon muamo,
maksa ei paska paitojaan,
ei huono harakkoijaan!
(SKVR V2 1592)

Jatkona saattaa olla sellainenkin laulu, joka Parasken omista laulamista runoista löytyy: *Lintu laulo, lehto liekku, soi metsä, kaiku korpi, käki kukku, maa kumaji, heläjeli hiekkaranta miun vaivasen vastahain, kohtahain kova-osaisen.* (SKVR V2 306.) Tämän virolaisilta miehiltä lapsena kuulemansa laulun hän siis puolestaan jätti kuulijoilleen.

Kerran laululla on aivan otsikkona "Larin Parasken virs":

Nii laulo Larin Paraske,
lettiniska leilettel:
miks ei miust miehet huoli,
miks ei sulhaset suvatse?
Sill ei miust miehet huoli,
sill ei sulhaset suvatse,
ku oon varsin vanha ämmä,
ikäpuolinen polonen.
Mutt mitäst tuost on, ei mittää!
Ainha mie asjat toimittelen.
Asjat männyöt arvollie,
muvalliese muinasest,
tavallien taanosest.
Älkääh, kyläset naiset,
älkääh pahaksi panko,
älkää ouvoks otelko,
jos laulo varsin vanha ämmä,
ikäpuolinen polonen!
(SKVR XIII 2735)

Tässä muunnelmassa Paraske on hyvin läsnäoleva: vanha mutta eläväinen, suvereeni sanojensa asettelija, itsekriittinenkin ja arvostelun huumorintajuinen kilpistäjä. Eri asia on, lauloiko hän todella näin. Jos lauloi, hän oli myös virren tekijä! Vai onko laulu muiden runoilua, muistikuvaa (pilkallista? ihailevaa?) Paraskesta?

Joka tapauksessa "Larin Parasken virsi" edustaa epätavanomaista laulukategoriaa yleensä kalevalamittaisia lauluja ei ole nimetty yksilöllisten laulajiensa mukaan. Selityksenä lienee Parasken

poikkeuksellinen laulujulkisuus ja ympäristön tietoisuus siitä. Runon muunnelmat tuovat eloisan lisän niukkaan tietouteen Larin Parasken asemasta omassa yhteisössään. Näissä teksteissä hänet esitetään etenkin lyriikan ja häärunojen laulajana tarkkaan kuunneltuna, piloja pistelevänä, tuliluontoisena, ristiriitaisiakin tunteita herättävänä, pitkään kuolemansa jälkeen muisteltuna ämmänä ja persoonana.